

Dušan Merc: *Potažba*. Cankarjeva založba 2001.

Avtor se v tej knjigi kaže v precej drugačni luči kot v svojih doslej izšlih romanih, ki jih bistveno zaznamuje razvoj zgodbe in polnjenje njenega prostora z opisi "življenja" likov in njihovega okolja; tu je fabulativno ogrodje nekoliko v ozadju, v ospredju pa refleksija, odstavkoma duhoviti esejistični zaris, večidel nošeni z ironično spremljavo tistega, o čemer se poroča. Naj že zdaj zapišem: to je Merc storil presenetljivo dobro, včasih bleščeče, kar je v sočasni prozni produkciji redkost. Takšnega Merca še nisem bral. Pretiravanje, karikiranje, persiflaža ali kar je še literarnih postopkov, ki na nenavaden način dosegajo miselno-poetske učinke, so tu geste, ki bi jih moral poznati in po možnosti obvladati sleherni začetnik, da ne bi "reproduciral" tistega, kar si tega ne zasluži.

Seveda je Merčevo "reproduciranje" nekaj posebnega, čeprav ne novega; gre za vidik tistega, kar je Eco dejal za svoj roman *Ime rože*: da v njem ni nič njegovega, marveč po postmodernistični "šoli" znešeno vanj iz vseh koncev, torej iz pred njim napisane literature. Toda Eco je javno priznalo "krajo" uporabil predvsem kot zvijačo, s katero je svoj del izvirnosti lahko draže plasiral in v literarni obrat vnesel malce samosvojo pisno zgovornost. Ne da bi sicer primerjal oba romana (primerjava bi bila težavna), je treba reči, da je tudi Merc počel nekaj podobnega; odkrito – kot tudi Eco – vztraja (čeprav je tudi to mogoče razumeti dvoumno) pri sicer ne ravno originalni izjavi, da je bilo že vse napisano, še več, Merčev avtor, ki zadevo pripoveduje v prvi osebi, menda ne le enkrat zapiše, da je začel z literarno krajo in je samo kompilator, prirejevalec/prenarejevalec besedil nekega drugega avtorja, svojega nekdanjega kolega, s citati mnogih klasikov pa itak le "dokazuje", kako so bile vse literarne reči že zdavnaj preigrane in pisateljsko uporabljene. Na ta način piše tudi sam, pri čemer od drugih "krade" ali si sposoja tudi imena njihovih junakov (Stehan, Ahab).

To ne pomeni, da Merc ne gradi ali celo ne pripoveduje niti svoje lastne zgodbe – a to počne malce drugače kot doslej. Po eni strani je ne zapleta v dalj in šir, po drugi pa jo prekinja z "dodatki", "primeri", številnimi "komentarji" in "vmesnimi komentarji", da ne omenjam številnih opomb pod črto in drugega. Tako se raje kot na gradnjo zgodbe osredotoča na refleksijo, oznake oseb, njihove človeške položaje, specifičnosti literatov, literarno zgodovino in mitske pojave domače in tuje kulturne tradicije, ki se jim bodisi posmehuje ali roga, pri čemer kajpak ne izvzema sebe, devetdesetletnega "starčka" Stehana, ki v ljubljanskem Domu upokojencev na Poljanski cesti ob svoji demenčni "življenjski sopotnici" Klarisi Godnič alias Sinkler rekapitulira in obnavlja spomin na njun osrednji dogodek: življenje med literati v Domu pisateljev na Belem križu, kjer je bila njegova Sinklerica sobarica oziroma čistilka. Kot nam sporoča Stehan, pa sta ob drugih piscih v znamenitem domu tudi dva njuna protiigralca: avtor "slovečega imena" in bivšemu režimu neljubi Jožef Smole alias Ahab in njegova žena Amalija Repič, sicer tudi prevajalka in še kaj. Ahab se tu menda zaljubi v Stehanovo Klariso, ki spočetka opravlja zlasti za Stehana koristen

posel: literatom, vključno Ahabu, krade pravkar napisane stvaritve zagnanih piscev in jih nosi Stehanu, da bi jih predelal in priredil ... Toda ugledni Ahab se tam obesi, Sinklerica pa se "strezni" od svoje zaljubljenosti. Sklep zgodbe se dogodi v Domu na Poljanski, kjer starčevsko odbojna Sinklerica izdihne.

Tako približno bi se lahko razvejilo ogrodje Merčeve zgodbe, ogrodje, ki pa niti ni tisto, kar je najbolj zanimivo. A treba je priznati, da je za persiflažo pisateljske scene, njenih piscev in njihove tragikomične kamarile nastavljeno iznajdljivo. Bralno izzivalnejše pa so vendarle miselne "polmesečne blodnje" ubogega Stehana, ki kot da mu zmanjkuje "realnosti pa tudi sanj" (kot je sicer rečeno za bojda splošno situacijo, v kakršni je pisanje dandanes), in si zato v svojem notranjem premlevanju položaja v Domu na Poljanski, kjer v kotu skupne sobe še komaj hrope njegova ženska, in zapletov na Belem križu, pomaga z izleti v mladostne spisovateljske pustolovščine in v evropsko literarno izročilo. Od tu črpa in navaja neštne citate domačih in tujih klasikov, jih aplicira na svoj primer, osvetljuje človekove usode, muke in ljubezen žensk in podobno. Tu so spoznanja mnogih naših velmož literature, a tudi cvetober izjav iz svetovne literatske elite, kar neredko učinkuje dokaj smehotvorno. Če se doda, da kljub vsemu še izredno bister devetdesetletnik pri tem vsaj z enim očesom spremlja tudi slovenski tranzicijski vsakdanjik, si je moč zamišljati, do kakšnih uvidov ima dostop; in kako si, v svoji liberalni pozi in, kajpak, ker ni "pravi pisatelj", lahko privoščiti vsakršne "neumne" in nizke izjave na račun pisanja in na račun fiktivnih veličin literature, da se ne govori o njihovih ženskah. Seveda si je avtor za to pripravil še eno možnost – že omenjeno dobro nastavljeno ogrodje zgodbe – a ga ni izrabil; ni je torej razvil do mere, ko bi njegov "ljubi bralec" ali "častitljiva bralka" ali kako se že glasi nešteto pridevnikov, s katerimi nagovarja svojega knjigoljuba, željno hitela od zapleta do zapleta in se naslajala nad kočljivimi pripetljaji nastopajočih.

To je ta presenečujoča, uspešna stran besedila, ki pa bralca nazadnje kljub vsemu pusti malo hladnega. Ponavljam: pisec je neprizanesljiv, neredko ciničen opazovalec svojih likov in sveta okoli njih (v tem kot da je nekoliko podoben V. Zupanu), ki se je znal neusmiljeno distancirati od čustev o mitu pisatelja in pisave, od polasčevalske ženske, od nadlog starčevstva in starosti; ta je tu grda in zoprna. Malokje srečamo tako krut in nevljuden pogled na usihajoče telo demenčne starice, kot ga je deležna Ahabova "življenjska sopotnica" v Domu na Poljanski. In čeprav je besedilo dokaj duhovito in s precej svežih idej, bralca ne osvoji povsem. Razloga za to sta dva: kot celota z nobenim svojih likov ne pretrese, v sami pripovedi pa je veliko zastranitev, ponavljanj, ogovarjanj in napovedi, ki potlej ne prinesejo "obljubljenega", vmes pa so tudi odstavki, ki jih vendarle poznamo in bi jih bilo mogoče pogrešati. Škoda, sicer je *Potažba* (Koseskega "tolažba") poetsko domiselna, z veliko specifične literarne energije in literarno-poznavalske potence napisana knjiga.